

C. STERE

România și Războiul European

Extras din „Viața Românească“

21 FEB 1986

UNIVERSITATEA „LUCIAN FLAGA“
— SIBIU —
INVENTARIAT 1988 I.A.Ș.I

EDITURA REVISTEI „VIAȚA ROMÎNEASCĂ“
1915

Bibl. Inst. de inv. superior Sibiu
INV. Nr. 56873 10 78

România și războiul european

Se apropie ceasul în care România va trebui să ia parte la grozava tragedie ce înstingerează lumea.

Odată hotărârea luată, toți fiii țării, oricari ar fi părerile individuale, vor fi datori să-și asocieze toate puterile pentru a-i asigura o izbândă cât mai desăvârșită.

Cu atât mai mult factorii răspunzători, cari au sarcina și datoria de a lua în numele țării hotărârea definitivă, sînt chemați să cumpănească, cît încă este vreme, toate considerațiile și toate argumentele *pro* și *contra* oricărei îndrumări posibile.

În fața curentului quasi-unanim al opiniei publice în această privință, s'ar părea că orice discuție e astăzi inutilă; totuși pentru țara, făcînd abstracție de orice păreri și porniri individuale, să poată avea desăvârșită încredere în bărbații ce vor lua asupra lor răspunderea istorică a acestui moment, și cel mai umil cetățean trebuie să fie sigur că nici un fapt, nici o considerație, nici un argument n'au fost scăpate din vedere de cei competenți și de cei în drept de a vorbi în numele României.

Aceasta impune o datorie penibilă celor ce nu pot împărtăși curentul dominant,—penibilă, pentru că în momente ca acesta nu este ușor de a te simți în desacord cu majoritatea cetățenilor. Dar ea nu este mai puțin imperioasă. Ne vom face cu toții datoria în momentul cînd va veni hotărârea definitivă. Fiecare om poate greși în judecata lui asupra unor probleme atât de grele în consecință și atât de complicate. Dar țara nu va putea decît să cîștige în coeziune morală, în disciplină și, prin urmare, în puterea ei de acțiune, dacă va ști că nu s'a trecut ușor peste toate îndoelile și obiecțiunile ce ar putea cădea în cumpănă.

Dacă, așadar, rîndurile de mai jos n'ar servi decît numai pentru ca cei ce văd mai adînc și judecă mai sănătos, să poată avea încă odată prilejul de a cîntări, în deplină cunoștință de cauză, obiecțiunile ridicate de glasurile izolate ce se împotrivesc încă curentului dominant,—eu voiu avea con-

știința datoriei împlinite. Această datorie îmi este nespus ușurată de un fapt ce nu poate fi contestat de nimeni: dacă astăzi politica de apropiere și colaborare cu puternicul stat vecin dela Nord este sprijinită de majoritatea lumii noastre politice, în ce privește trecutul putem invoca împotriva ei *unanimitatea* marilor barbați de stat ai acestei țări, a tuturor celor cărora le datorim Romînia de astăzi.

În adevăr, încă dela 1879, cînd Romînia s'a afirmat ca un stat de sine stătător și de cînd a putut avea o politică internațională proprie, din primul moment ea a trebuit să hotărască directiva ei.

În acel moment situația creată în urma Tratatului din Berlin a fost foarte limpede și precisă :

Turcia a rămas îndepărtată dela malurile Dunărei și nu mai putea avea, în ce privește destinele noastre, rolul ei din trecut; în locul ei s'au ridicat un număr de state mici, din care nici unul nu putea să fie mulțumit de soluția ce s'a dat problemei balcanice și nici unul nu avea destulă putere pentru a-și asuma singur sarcina de a revizui hotărîrea sanhedrinului Marilor Puteri, sau pentru a-și asigura o preponderență oarecare în peninsulă; mai mult chiar: Marile Puteri vădit au primit soluțiunea Congresului din Berlin numai ca un provizorat, rezervîndu-și fiecare nădejdea de a reveni într'un moment mai propice spre a o reface în sensul aspirațiilor și intereselor lor, atît de necompatibile între ele.

Și Romînia independentă s'a aflat tocmai în hotar cu cele două mari împărății ale căror năzuinți sint, în ce privește situația din Balcani, diametral opuse, ceia ce le condamna la o rivalitate continuă și ireductibilă.

În această situație tînărul regat romîn era dator, pentru a-și asigura tot rostul său de stat independent și tot viitorul neamului ale cărui aspirațiuni le intrupează, să hotărască atitudinea lui între aceste două Puteri rivale.

Problema era îngreuiată prin faptul că Romînia nu se putea mîrgini la gîndul de a-și asigura numai independența și libertatea de acțiune, abia cîștigate pe cîmpul de războiu, și nici nu putea să-și ațintească atențiunea numai la interesele exclusive ale acelei părți ale națiunii ce este cuprinsă în hotarele ei. Ea a trebuit să cumpănească nu numai primejdiile care ar amenința-o imediat, ci și pe acele care ar sta în calea realizării aspirațiilor întregului neam romînesc. Căci, în situația noastră, nici o națiune nu poate renunța la *integritatea* acestor aspirațiuni, fără să se condamne la neputință și chiar la moarte.

Aspirațiunile însă ale neamului romînesc puneau noul Regat în conflict de interese cu ambele împărății vecine; și în acelaș timp era lămurit că nu putem îndrepta deodată sforțările noastre în două direcții, nu putem duce lupta pe două fronturi.

În aceste împrejurări ni se impunea sarcina extrem de di-

ficilă de a desface problema totală într-o serie de probleme parțiale, și astfel, *seriind* dificultățile, să determinăm cu hotărâre și cu fermitate directiva politicii noastre internaționale.

Pentru aceasta a trebuit să răspundem la întrebările: din care parte ne amenință primejdia mai mare și în ce direcție putem mai bine, fără a primejdiui prezentul, să ne asigurăm viitorul nostru, în ce privește *totalitatea* aspirațiilor noastre.

Numai dela răspunsul la aceste întrebări putea să atîrne calea noastră, atitudinea ce trebuia să luăm față de cele două mari imperii vecine.

Și dela 1879 până ieri, până la 2 August 1914, atitudinea noastră n'a șovăit. Timp de treizeci și cinci de ani toți bărbații, care au avut răspunderea destinelor acestui neam și ale acestei țări, dar *toți fără excepție*, au crezut că în conștiință nu pot răspunde la întrebările de mai sus decît în acelaș fel.

Astfel a fost dusă aceeași politică,—de alăturare la Puterile centrale și de opunere năzuinților de cîtropire a politicii țariste.—de către Mihail Kogălniceanu, Ioan Brătianu, C. A. Rosetti, Lascăr Catargiu, D. A. Sturdza, G. Gr. Cantacuzino, P. P. Carp, Titu Maiorescu, — ce nume mai lipsește din panteonul mării noastre politici?

Nu vorbesc de *dii minores*, deși chiar printre aceștia cu greu am putea releva vre o disonanță apreciabilă. Imi aduc aminte de o excepție, care, parcă este inadins destinată a confirma regula. Defunctul beizadea Grig. Sturdza, într'o discuție a răspunsului la mesaj, a atacat directiva politicii noastre internaționale, susținînd politica contrarie, de apropiere de imperiul rus. Această atitudine a dat naștere unui incident viu, în care, dintre protestările unanime și energice, a fost remarcată nota limpede și hotărîită, în sensul politicii noastre tradiționale, a d-lui Emil Costinescu, actual ministru de finanțe în guvernul liberal.

Toată această politică a fost întemeiată pe rivalitatea dintre Rusia pe de o parte și Austro-Ungaria și Germania pe de altă parte, și pe prevederea unui conflict inevitabil între ele. D. Emil Costinescu, unul din colaboratorii de frunte ai marelui Ioan Brătianu, îmi povestea odată cum acesta a plîns, cînd întrevederea celor trei împărași la Skernevice, în 1885, părea că înlătură probabilitatea acestui conflict; și cum mai tirziu, cînd alianța celor trei împărași n'a reușit, Ioan Brătianu expunea „planul lui Bismarck“ în ce privește războiul așteptat dintre Puterile centrale și Rusia, și se entuziasma de rolul pe care este menită România să-l joace în acest războiu,—alături de Germania și Austro-Ungaria...

De atunci „planul lui Bismarck“ a fost la temelia întregii noastre acțiuni politice. În vederea lui, am încheiat alianțe, convențiuni militare și legături diplomatice; în vederea lui, am ridicat fortificațiile și am făcut înarmările; în vederea lui, ne-am așezat relațiile economice și financiare.

Intru cît un stat nu-și poate realiza aspirațiunile decît printr'o politică fermă și perseverentă, întrucît nici un rezultat trainic nu se poate asigura unei națiuni dacă, în lupta ei, ea și-ar îngădui, dintr'o zi într'alta, fluctuațiuni și capricii care nici unei femei isterice nu i-se pot erta,— s'ar părea că politica de treizeci și cinci de ani, urmărită tocmai în vederea conflictului european, în momentul cînd acest conflict izbucnește în sfîrșit, nu ar putea avea decît o singură încheiere: înfăptuirea „planului lui Bismarck“.

Ce s'a întimplat dar în cele douăzeci și patru de ceasuri după izbucnirea marelui războiu, ca să putem asista la o schimbare bruscă și violentă a directivei noastre politice, abia cîteva luni după o nouă confirmare a tratatelor pe cari se întemeia acțiunea noastră internațională de până atunci ?

Ce ne-a silit oare să trecem peste îndrumarea dată de un Kogălniceanu, un Ioan Brătianu, un Lascar Catargiu, un Dimitrie Sturdza, să trecem peste situația de fapt creată de ei prin înarmările, fortificațiile, relațiile noastre economice și financiare ?

Desigur și oamenii cei mai mari pot greși. Desigur că și oamenii mici ai unei generațiuni pot avea, într'un moment dat, o luciditate și putere de pătrundere, care să răstoarne gîndirea de treizeci și cinci de ani a marilor predecesori. Nu sînt eu omul care să tăgăduiască dreptul de inițiativă și de critică,— oricui și față de oricine.

Dar personal, eu nu am îndrăzneala să declar pe toți marii conducători ai acestui stat de neghiobi și, cum veți vedea, chiar nemernici, care să fi dus, cu orbire, spre pieire statul și neamul nostru.

Cel puțin, la adăpostul altor nume ilustre pot revendica, fără prezumțiune, dreptul de a revizui încă odată premisele politice noastre tradiționale. Dacă opinia publică luminată va trece peste aceste mari umbre, în convingerea că îndrumătorii de altă dată au fost în greșală, acest articol nu va fi cu totul inutil.

Premisele politice noastre internaționale se pot rezuma în puține cuvinte: în lupta pentru preponderență în Balcani, între Puterile centrale pe deoparte și imperiul Rus pe de altă parte, viitorul nostru de stat și de neam nu este amenințat, sau este amenințat cu mult mai puțin din partea Puterilor centrale decît din partea Rusiei; în orice caz, izbînda eventuală a acestor Puteri în războiul cu Rusia nu implică compromiterea iremediabilă, în nici o direcție, a aspirațiunilor noastre naționale și nici măcar renunțarea cît de mică din partea noastră la aceste aspirațiuni.

Față de Germania se poate spune și mai mult; putem afirma chiar comunitatea multor interese economice și politice între imperiul german și noi. Germania nu poate năzui la cuceriri directe în peninsula Balcanică. În acțiunea ei, ea trebuie fatal să se răzeme pe acele state din orientul apropiat, cari, prin situația lor, nu cad într'un conflict ireductibil cu ea, și prin urmare Germania este ea însăși interesată să asigure acestor state nu numai libera lor dezvoltare națională, ci cît mai multă putere politică și prosperitate materială.

Față de Austro-Ungaria situația este alta. Această monarhie a căutat mereu să-și întindă posesiunile teritoriale în peninsula balcanică, iar, pe de altă parte, șovinismul îngust și brutal mai cu seamă al Ungurilor a dat la fiecare pas, în politica lor față de Romnii de peste munți, loc la conflicte dure-roase. Austria însă nu poate fi ispitită, în tendința ei de expansiune, să încerce cotropirea statului romn, fiindcă noi nu-i stăm direct în cale: în această sferă ea se ciocnește direct și în primul rînd cu Serbia și Muntenegru. Dar există un motiv și mai puternic. Pentru monarhia habsburgică cuprinderea în hotarele ei, pe lângă cele aproape 4 milioane de Romni pe care-i stăpînește astăzi, și a Romnilor din regat, aproape de două ori mai numeroși,—ar însemna zdruncinarea întregului echilibru intern și deplasarea chiar a centrului de gravitate a imperiului în favoarea Romnilor. Acest lucru este atît de evident încît chiar cei ce susțin noua îndrumare, găsesc aci un argument în favoarea lor, pentru că Austro-Ungaria, chiar biruitoare împotriva noastră, „nu ne-ar putea face nici un rău“ *).

Pe de altă parte, opresiunea ungurească, oricît de violentă, față de Romnii de peste munți, nu poate duce la primejduirea iremediabilă a ființei lor etnice, nu numai pentru că aceasta n'ar fi în măsura puterilor celor șase milioane de Unguri adevărați (nici în viitor, cum n'a fost în măsura puterilor lor în timpul mileniului din trecut). Iar dacă am putea să fim siguri dinspre Nord, atunci, pentru rezolvirea mai dreaptă a problemei naționalităților din monarhia habsburgică, am putea găsi eventual sprijinul în toate naționalitățile din sinul monarhiei. Cu atît mai mult cu cît în această rezolvire sînt interesate și alte Puteri europene, cum sînt Germania și Italia, care au și ele un mare număr de conaționali în monarhie. După îndeplinirea misiunii sale istorice, adică după înlăturarea primejdiei de cotropire rusească, monarhia habsburgică sau se va transforma, sau însăși existența ei va fi fatal pusă în joc. Dar această chestiune, cum vom vedea, Romnii

*) E de prisos să insistăm că argumentul este cu desăvîrșire fals: cel mai mare „rău“ nu ni s'ar face prin anexarea la monarhia habsburgică. E destul ca Puterile centrale, biruitoare împotriva noastră, să găsească interes de a se sprijini pe o Bulgarie mare, care, stăpînă pe Dobrogea, ne-ar izola de mare și ne-ar face cu neputință pe viitor orice propășire economică și națională,—ea să ni se facă cel mai mare „rău“.

niciodată nu o pot rezolvi cu ajutorul Rușilor, ci numai cu acela al Germanilor și al Italianilor. Forma în care această rezolvire ar putea fi mai prielnică pentru aspirațiunile noastre naționale, va atârna de împrejurările în care vom ști să ne asigurăm viitorul față de cealaltă împărăție vecină. Prin urmare totul se reduce la datoria pe care o avem *de a nu compromite acest viitor în nici o privință.*

Față însă de imperiul rusesc problema se pune în termeni mult mai brutali, și e mult mai bogată în primejdii.

Mai întâi, noi stăm direct în calea năzuințelor de expansiune ale acestui imperiu, — în calea lui cea mai directă spre Balcani și spre strâmțorile Dardanelelor. În același timp, puterea de cotropire a unui conglomerat de 170 de milioane, din care numai elementul pur rus constituie o masă de peste 100 de milioane, nu se poate compara cu opintirile neputincioase ale celor șase milioane de Unguri. Abia într'un singur veac Rusia a știut să ridice între noi și Basarabia un zid, care ne izolează cu atita strășnicie de cele două milioane de *Moldoveni* din Basarabia, încît față de el încercările șovinismului unguresc sînt un joc de copii. În caz de biruință a Rusiei, în războiul ei cu Puterile centrale, noi nu numai că trebuie să renunțăm pentru *totdeauna* la aceste două milioane de suflete românești, cum am fost siliți deja să renunțăm la Românii din Macedonia, dar și existența noastră de stat și de neam, întreagă, va fi la discreția acestei Puteri covârșitoare, pe care nimic nu ar mai putea-o înfrîna.

Pe cînd, Rusia înfrîntă și îndepărtată de granițele noastre, Romîniei, — mărită prin recucerirea Basarabiei, puternică și cu prestigiul rolului avut în istoria mondială, liberă în acțiunea ei, ca statul cel mai înaintat, mai prosper și mai puternic din Balcani, — îi rămîn larg deschise toate posibilitățile pentru viitorul nostru național.

Aceste premise, cari au format crezul neclintit al celor două generații de conducători ai statului român, ce s'au perindat dela proclamarea independenței noastre, sînt astăzi înlăturate. Și în primul rînd, e contestată ca o fantezie naivă însăși primejdia rusească, însăși năzuința de cotropire și tendința spre expansiune a imperiului Țarilor spre Balcani și spre Dardanele.

Să-mi fie dar ertat să arăt cu oarecare insistență că temerile marilor conducători ai politicii noastre n'au fost inchipuite, că ele au fost întemeiate pe fapte certe și pe cunoștința exactă a resorturilor politicii imperiale din Petersburg.

Sînt unele fapte istorice atît de cunoscute încît m'ași jena să le citez, dacă amnezia, de care dă dovadă generația noastră, nu m'ar îndreptăți.

Mai întâi voi reaminti deci unele date ce prea ușor se uită, iar apoi voiu lămuri, chiar după izvoarele rusești, înțelesul lor.

Dela 1711, cînd Petru cel Mare a fost înfrînt la Stăli-nești, oștile rusești trec încă de opt ori peste hotarele noastre:

la 1739, la 1769 (și stau în țările noastre aproape cinci ani, până la pacea dela Cuciuc Cainergi din 1774), la 1789 (și se retrag după trei ani, după pacea dela Iași din 1792), la 1806 (și ocupă Principatele până la 1812, când a fost încheiat tratatul de pace din București, prin care s'a răpit Basarabia), la 1828 (Principatele au fost ocupate șase ani, până la 1834), la 1848 (s'au retras la 1849, după pacea dela Balta Liman), la 1853 (pacea a fost încheiată prin tratatul din Paris 1856), înșfârșit—in 1877. Astfel, în cursul acestor două veacuri, pământul nostru a fost de nouă ori călcat de armatele rusești. De mai multeori țările au fost ocupate ani de-a rândul, încit perioada cea mai lungă în care locuitorii țărilor noastre au fost scutiți de contactul cu armatele rusești, este cea din urmă, dela 1879 până astăzi, când Rușii au fost ocupați de afacerile lor în extremul orient. Incolo, între data părăsirii hotarelor noastre și o nouă invaziune, trecea de obicei un timp de puțin timp, încit în mijlociu două invaziuni sînt despărțite cu mai puțin de 20 de ani.

În special în veacul al 19-lea, Rușii intră de cinci ori în țările noastre : după ce între prima din aceste invaziuni și cea anterioară trecuse numai 14 ani, între aceasta și a doua invaziune trec 16 ani ; între a doua și a treia iarăși numai 14, între a treia și a patra abia patru ani, iar între a patra și ultima 21 de ani. Așa încit putem spune că în cursul acestor două veacuri n'a fost o singură generațiune în țările române care să nu fi trecut cel puțin printr'o invaziune rusească, și de multeori chiar prin două și trei invaziuni, și nu arareori să fi trăit timp mai îndelungat sub ocupațiunile rusești, decit în scurtele intervale dintre ele.

Acest simplu fapt, în elocvența lui brutală, are oare nevoie de un apocrif testament al lui Petru cel Mare pentru a ne lămurii asupra tendințelor politice rusești,—chiar de n'ar fi astăzi cunoscute și de mult publicate toate documentele diplomatice relative la proiecte de împărțeală a țărilor noastre, propuneri formale făcute cînd la Paris, cînd la Viena sau la Berlin ? Un cercetător care peste alte veacuri s'ar trezi în fața acestor îndărătnice și repetate încercări, n'ar fi silit să caute cauzele lor profunde și să vadă în ele manifestarea unor tendințe istorice puternice, a căror realitate nu poate fi subordonată numai chestiunii de autenticitate a vestitului testament al lui Petru cel Mare ?

Care sînt aceste cauze ? Nu voiu invoca nici mărturiile străine, care ar putea să fie contestate, nici măcar cele datorite oamenilor de stat și publiciști ruși de altădată, față de cari s'ar putea susține că nu mai reprezintă ideile și năzuințele vremurilor noastre.

Sînt în această privință într'un „embaras de richesse“ : numai ignorarea noastră aproape desăvîrșită a curentelor de idei și sentimente dominante din imperiul vecin poate explica, dacă nu justifică, că așa de puțin ne impresionează faptul că în realitate nu există om

politic, publicist, cugetător teoretician, istoric sau simplu ziarist, care, oricâteori discută acțiunea internațională a imperiului rus, să nu se fi exprimat, în ce privește problema orientului apropiat, în termeni aproape identici. Dar voiu cita numai mărturiile unui profesor de istorie dela Universitatea din Petersburg și ale unui ministru în funcțiune în momentul declarării războiului,—părerii, pot spune, manifestate în ceasul din urmă.

În Aprilie trecut, editorul revistei berlineze „Preussische Jahrbücher“, profesorul Hans Delbrück, se adresează profesorului Paul Mitrofanoff din Petersburg și îi cere să lămurească opinia publică germană asupra cauzelor animozității vădite a opiniei publice ruse împotriva Germanilor, pentru ca astfel să se poată vedea dacă nu este chip de a ajunge la vre-o înțelegere. Profesorul din Petersburg, nu numai că nu tăgăduiește animozitatea Rușilor împotriva Germanilor, dar în scrisoarea sa din 12 Aprilie 1914, publicată în numărul din Iunie al revistei, adică abia cu vr'o două luni înainte de izbucnirea războiului, (2 August 1914 stil nou), recunoaște că această animozitate stăpânește „în fiecare suflet și în fiecare gură“ și că rar opinia publică a putut fi mai unanimă. Lămurind cauzele acestei animozități, el dă cu atât mai multă însemnătate acestei lămuriri, cu cât nefiind nici diplomat, nici om politic „este poate cel mai bun resonator al părerilor obștești“ *).

Iată și această lămurire pe care o reproduc pe larg :

„Alianța Austro-Germană face acum din imperiul german pe principalul adversar al Rusiei. Pentru Rusia chestiunea balcanică nu este *une guerre de luxe*, nu este un vis de aventură al slavofililor ; rezolvirea ei este fără îndoială o necesitate economică și politică. Întreg budgetul rusesc se bazează pe exportul în străinătate ; dacă bilanțul comercial va ajunge pasiv atunci tezaurul rusesc cade în faliment, fiindcă el nu va mai fi în stare să plătească dobânzile enormei sale datorii externe. Și două treimi din acest export trec prin porturile de Sud și apoi prin cele două strimtori stăpnite de Turci. Dacă această eșire poate fi închisă, întregul comerț al Rusiei stagnează și urmările economice ale acestei stăviliri ar fi incalculabile : ultimul războiu turco-italian a arătat acest lucru îndeajuns. Numai stăpânirea Bosforului și a Dardanelor poate pune capăt acestei situațiuni intolerabile, pentrucă existența unei puteri mondiale ca Rusia, nu poate atârna dela astfel de accidente și dela arbitrarul străinilor. Pe de altă parte Rusia nu poate rămânea cu desăvîrșire indiferentă față de soarta Slavilor de Sud din peninsula Balcanică,—micile state din Balcani formează înainte de toate o apărare de la spate pentru strimtori.. Încă odată : *impulsiunea spre Sud* (Drang nach Süden) este o necesitate istorică, politică și economică, și un stat străin care se opune acestei impul-

*) Dr. Paul v. Mitrofanoff, Professor der Geschichte an der Universität in St. Petersburg : „Offener Brief über das Verhältnis von Russland und Deutschland“ etc. in Preussische Jahrbücher, Iuni 1914 p. 387.

„*stuni este eo ipso un stat dușman.* Astfel Tripla Alianță se pune consecvent în calea războiului. În Austria deasemenea „impulsiunea spre Sud este socotită ca o necesitate istorică și, din punctul lor de vedere, Austriacii au tot atita dreptate cit și „Rușii din punctul lor. ...Bismarek... încheind Tripla Alianță a pus „puterile imperiului german la dispoziția Austriei. Austria natural s'a folosit de acest fapt: peste tot și la orice prilej cind era „vorba despre Balcani, Rușii găseau în calea lor pe Austria... „Ba mai mult! Germania nu apare numai ca o aliată a Habsburgilor, ci intră în acțiune în chestiunea arzătoare a Levantului pe propria ei socoteală... Capitaliștii germani au întreprins construcția drumului de fer din Bagdad; inginerii germani exploatează diferitele concesiuni în Asia mică, marina germană a cedat amiralității turcești două cuirasate... Fabricile din Essen trimit artileriei „turcești tunurile lor... Și, ceea ce este mai principal, instructorii „germani muștruluesc armata Osmanilor... Misiunea generalului „Von Liman a dovedit lămurit, cași demiterea lui Goltz Pacha, că „Germania este un fort de apărare al imperiului Osmanilor. Scurt și cuprinzător: Rusia s'a ciocnit și se ciocnește peste tot, la „fiecare pas, în rezolvirea problemei celei mai vitale pentru ea, „—a chestiunei Orientului—, de rezistența Germanilor, direct sau „în calitatea lor de aliați ai Austriei. Astfel pentru Ruși a ajuns „lămurit lucrul: cită vreme situația va rămînea neschimbată *drumul la Constantinopol duce prin Berlin*“...*)

Astfel iată adevărata explicare a războiului: numai prin Berlin Rușii pot ajunge la Constantinopol; și nu este alta. Profesorul Delbrück în comentariile sale a fost în drept să rezume că Rusia vrea războiu, fiindcă vrea Constantinopolul și preponderență în Balcani, și trebuie să ducă războiul împotriva Germaniei, fiindcă Germania o împiedecă să împartă Turcia, să stăpînească peninsula Balcanică și să dărîme Austro-Ungaria.**)

Din parte-ne, nu putem decît să mulțumim profesorului Mitrofanoff că nu complică chestiunea cu sentimentalități și pretexte fațarnice, relative la libertatea națională a popoarelor balcanice, — acestea trebuie să servească înainte de toate ca „acoperirea din spate“ (Rückendeckung).

Tendința istorică irezistibilă spre Sud a imperiului Rus, singură explică îndeajuns acele neconținute invaziuni, repetate la fiecare zece sau douăzeci de ani, în cursul celor două veacuri din urmă, în care se rezumă istoria relațiilor noastre cu Rusia. Noi stăm direct în calea acestui „Drang nach Süden“. Și dacă profesorul Mitrofanoff a putut spune că „orice stat străin care stă în calea acestei impulsuni spre Sud este *eo ipso* un stat dușman Rusiei“, prin aceasta se determină fatal, și independent de voința noastră, sensul relațiilor noastre cu împărăția vecină.

*) Loc. cit. pp. 392—394.

**) Ibid. p. 397—8.

Dacă curentul dominant astăzi în opinia publică este justificat, atunci singurul om politic care în trecut a văzut just, singurul bărbat de stat cu adevărat mare, care a avut curajul de a se opune corifeilor vieții noastre publice, este necontestabil defunctul beizadea Grigore Sturdza, care predica apropierea de Rusia. Dar beizadea Grigore a fost și consecvent, a avut curajul de a privi lucrurile în față, întrucât el își dădea samă, și o spunea verde, că alianța noastră cu Rusia implică recunoașterea dreptului de liberă trecere pentru oștirile imperiale spre peninsula Balcanică, adică—o renunțare parțială cel puțin la suveranitatea noastră, „protectoratul“ mai caracteristic chiar decât cel încheiat la 1856 în urma tratatului din Paris: acela a fost, în parte cel puțin, contrabalansat de suveranitatea turcească.

Dacă sub acest sistem chiar și umbra suveranității noastre de stat ar fi pusă în orice moment la discreția politicii rusești, faptul acesta desigur nu putea să-l nemulțumească prea mult, din punctul său de vedere, pe fiul lui Mihai Vodă Sturdza, care a apucat vremuri, când domniii țarilor romine cereau voe consulului rus să plece în concediu la băi și când un consul își putea permite să le refuze în public mina*). Dar reprezentanții de astăzi ai politicii lui beizadea Grigore Sturdza pot avea iluzii în ce privește consecințele „impulsiunii spre Sud“ și ale politicii lor de subordonare directivei dela Nord?

„Impulsiunea spre Sud“, așa cum este ea manifestată de istoria rusească, pentru un stat absolutist și opresiv față de toate naționalitățile din sinul său, cum este Rusia țaristă, nu poate avea decât o singură formă și un singur înțeles pentru toate statele și naționalitățile cari îi stau în cale.

Iarăși mă voi sprijini pe mărturiile unui contemporan, un ministru rus, al cărui glas este cu atât mai semnificativ pentru noi, cu cât el este al unui Român din Basarabia. Cu puține luni înainte de conflagrațiunea din August trecut a apărut în 1913 la Petersburg scrierea d-lui L. A. Casso,—pe atunci ministru în funcțiune în cabinetul imperial,—întitulată „Rusia la Dunăre“.

Ca ministru al unui stat cu care, cel puțin din punctul de vedere formal, România se afla în bune raporturi de vecinătate, autorul trebuia să-și impue multă rezervă în expresiuni, multe intortochieri de fraze, și nu putea să predice pe față un războiu de cucerire împotriva României, fără să se expună la consecinți neplăcute. Totuși defunctul ministru (încetat de curând din viață, în urma izbucnirii războiului) nu numai că fără nici o jenă expune toate planurile de împărțire a țarilor romine din trecut, dar din când în când scapă și câte o vorbă din care se poate ușor vedea sentimentele adevărate, de cari sînt animați și astăzi bărbații de stat din Rusia față de incomodul vecin de dincoace de Prut.

Imi voiu permite să reproduc câteva pasaje caracteristice. Apreciind rezultatele tratatului din București din 1812, mi-

*) Vezi rapoartele consulare franceze publicate în broșura d-lui Rosetti „Acțiunea politicii rusești în țările romine“.

nistrul rus scrie: „Desigur, planurile noastre inițiale au fost mult mai largi: în 1806 noi am crezut să cucerim fără luptă ambele principate și să formăm din ele patru gubernii rușești: iar la urma urmelor am fost siliți să ne mărginim la o achizițiune mai modestă, din care s'a putut croi numai o singură provincie basarabeană... Nu mai puțin această extenziune ne-a fost utilă. Ea ne apropia de peninsula Balcanică, ne dădea putința de a pune ferm piciorul pe Dunăre și de a ne pregăti pentru *expansiuni ulterioare* pe seama imperiului otoman, conform cu tradițiile politice împărătesei Ecaterina... În partea anexată a Moldovei aveam chemarea să arătăm *ce putem face pentru popoarele balcanice* și să vădăm pentru creștinii de sub jugul turcesc gradul de prosperitate ce-i aștepta *la umbra vulturului cu două capete* *)).

Mai departe, citind o scrisoare a împăratului Alexandru către comandantul en chef al armatei din Moldova, în care, față de acțiunea lui Napoleon, împăratul spune că „chestiunea Constantinopolului poate să fie amînată deocamdată“, autorul adaugă: „din nenorocire împăratul Alexandru în urmă a ajuns mai indiferent față de gîndul de expansiuni teritoriale pe seama Turciei“. **)

Iar în altă parte, caracterizînd rostul Tratatului din București pentru politica Rusiei în Orientul apropiat, L. A. Casso se exprimă astfel :

„Pentru mișcarea ofensivă a Rusiei în peninsula Balcanică, pacea dela București înseamnă întrucîtva o răspîntie: trebuie să pășim față de Turcia cași înainte, independent și singuri, sau trebuie să căutăm sprijin pentru politica noastră orientală în colaborarea altor Mari Puteri?“ Și autorul rezumă astfel dezavantajele unei acțiuni separate: „Cînd Rusia în 1854, nesocotind Europa, a declarat războiul Turciei, ea a întîmpinat opoziția Europei, și a pierdut o parte din teritoriile cîștigate la 1812; și chiar dacă în urmă, alt războiul cu Turcia, în 1877, s'a isprăvit cu victoria noastră, totuși el a dat Rusiei la Dunăre *numai* granița din 1812“. ***)

Și eram doar *aliați* !...

Mai expresiv se pare că greu ar mai putea fi un om politic de răspundere în ajunul războiului de astăzi. Parcă pentru a sublinia înțelesul acestor manifestări față de România, ministrul Majestății Sale Imperiale Nicolae al II-lea, crede de cuviință să citeze și următoarele cuvinte ale unui diplomat rus, prea bine cunoscut la București, F. P. Fonton, pentru care îi mulțumim cu deosebire :

„Acest popor—Romîni—are un caracter deosebit, și nu pot ascunde că uitîndu-mă la hartă mă prinde ciuda că aceste opt milioane de neam străin Slavilor s'au așezat aici pe frumoasele coaste ale Carpaților formînd ca o pană între popoarele Slave și împiedicînd unirea lor“. Și mai departe exclamă el, —spune au-

*) L. A. Casso — Op. cit. p. 142.

**) ibid. p. 158.

***) ibid. p. 3.

„torul nostru —: „Dacă în locul *acestor* Români ar fi locuit aici Sârbi sau Bulgarii, cât de simplu s'ar fi dezlegat atunci chestiunea „orientală sau slavă!“ *)

Nu pot rezista ispitei, pentru a arăta cât de îndărătnic stăpânește acest gând cercurile diriguitoare din Rusia, să reproduc câteva rânduri din corespondența dintre doi bărbați de stat ai Rusiei, generalul Sabaneief și fostul guvernator general din Odesa Vorontzof, citate incidental în notă de L. A. Casso: „În județul Bălților (înainte — al Iașilor) sînt cele mai profitabile moșii din întreaga Basarabie. Mai întâi pentru că au multe păduri, în al doilea rînd pentru că *după anexarea Moldovei către Rusia* vor fi aproape de Iași și vor ajunge îndoit mai scumpe“. **)

N'am să cad în sentimentalism. Din punctul de vedere al unui om de stat dintr'un imperiu organizat pe acele temelii, pe care este așezată împărăția Țarilor, e normal să constatăm aceste sentimente față de un regat vecin care stă în calea „impulsiunii spre Sud“ și deci, după mărturisirea profesorului Mitrofanoff, e un „stat dușman“. Nu voiu insista deocamdată nici asupra acelei puteri a „umbrei vulturului cu două capete“, care, numai în o sută de ani după ce s'a întins asupra Basarabiei, a putut să inspire aceste gânduri membrului unei familii moldovenesti, care are încă atîtea legături dincoace de Prut, încît chiar cu puțini ani în urmă, a putut moșteni mai multe moșii în Moldova, și încă și astăzi se numără printre marii ei proprietari. În interesul însuși al lămuririi situațiunii noastre în momentul de față, voiu releva mai cu seamă o indicațiune prețioasă din cartea defunctului ministru de Instrucție Publică din Rusia. Cum ați văzut autorul nostru subliniază nereușita încercărilor de extensiune a Rusiei spre Balcani, oridecteori ea a întreprins numai o acțiune *independentă și nefîntînd seamă de echilibrul Puterilor europene*.

Această indicațiune aruncă o lumină deosebită asupra momentului de față. În adevăr, timp de două sute de ani, cu atîta tenacitate și spirit de continuitate, la fiecare 10—20 de ani, se ridică valul „impulsiunii spre Sud“. Scopul final al acestei impulsiiuni ne este desvălit de atîtea documente oficiale din trecut și mărturii vechi și contimporane ale oamenilor de stat sau ale simplilor învățați și publiciști:—cucerirea Constantinopolului și a strîmtorilor, dominațiunea în Balcani. Acest scop însă, până acuma n'a putut totuși să fie realizat, cu toate jefurile enorme ale nemărginitului imperiu dela Nord, tocmai fiindcă acțiunea lui era „independentă și nu ținea seamă de echilibrul puterilor europene“. —cum arată d. Casso. Și iată că astăzi împărăția Țarilor e în alianță cu cele două Puteri, cari de atîtea ori i-au stăvilit expansiunea, și luptă împotriva celorlalte două Mari Puteri, pe cari în timpii din urmă le întilnea în drumul ei spre vechea capitală a Bizanțului.

*) *ibid.* p. 229.

**) *ibid.* p. 185.

In caz de biruință. ce mai poate stăvili acum realizarea deplină a acestui scop atât de îndărătnic urmărit în curs de veacuri? Considerațiunile sentimentale pentru România, această „pană împintată în neamurile slave, fără de care problema Orientului apropiat ar putea fi rezolvită atât de simplu“? Dar chiar dacă n'am avea experiența din războiul trecut, când aliați fiind și împotriva unui angajament expres și solemn am pierdut Basarabia, ce concepție ar dovedi în zilele noastre un om politic care ar pune temei pe astfel de considerațiuni? „Sentimentalismul de față bătrână“ să împiedice rezultatul unei acțiuni seculare a unui imperiu ca cel rusesc, când *nici o forță materială nu-i mai poate opri bratul?* Refuz să discut pe acest teren, căci numai reaua credință sau orbirea pătimasă pot ridica astfel de obiecțiuni. Și în fața relei credinți și a orbirii orice argumentare e neputincioasă.

De altfel astăzi, în urma intrării Turciei în războiu, nu mai avem afacere numai cu declarațiuni de oameni politici, oricât de suspusi, sau de publicisti și savanți: însuși manifestul imperial afirmă hotărîrea de a duce pînă la sfîrșit „misiunea istorică“ a imperiului rus.

„Nu vor da voce“ Franța și Anglia, aliatele de astăzi ale Rusiei? Ah!... Rusia biruitoare va primi tutela Angliei și a Franței. În ce privește realizarea scopurilor seculare ale politicii sale, fără ca să fie silită direct prin forță? Sau Anglia și Franța, după un războiu ca acela care însingerează astăzi lumea, vor porni *imediat* într'un alt războiu împotriva Rusiei, pentru a o gonii din Balcani și Dardanele? Iarăși nu pot primi discuția pe un astfel de teren, și pentru aceleași motive.

De altfel, în privința aceasta un observator atent al împrejurărilor, în care a fost început războiul, poate fi pe deplin luminat. În adevăr, din scrisoarea publicată în diferitele cărți colorate a ministrului Belgiei din Petersburg, rezultă clar că Rusia n'a decretat mobilizarea generală decît în urma asigurării primite, că va fi sprijinită de Anglia. Iar paralel cu aceasta, articolul publicat *cu trei zile înainte* de declararea războiului în „Daily Chronicle“, ziar ale cărui legături cu primul ministru englez sînt cunoscute,^{*)} e mai mult decît semnificativ. Ziarul guvernamental englez, parcă anume pentru a pregăti opinia publică, arată alternativa penibilă în care este pusă Anglia din cauza alianței franco-ruse: învinge Germania? Aceasta ar însemna dominațiunea ei asupra Olandei și a Belgiei și poate chiar anexarea unei părți din coasta de Nord a Franței. De aici ar rezulta o situațiune strategică intolerabilă pentru Anglia și amenințarea supremației ei navale. Învinge Franța? Dar aceasta înseamnă și biruința Rusiei și deci— „*întronarea ei la Bizanț*“ (textual). Între aceste două rele Anglia trebuia să aleagă. Și Anglia a ales... Iar după

^{*)} Acest articol a fost tradus și în „La Politique“ din București; dia nenecoreire nu-l am la îndămină.

declararea de războiu Turciei „Globe“, „Observer“, etc., se preocupă cu multă stăruință de proiectele de împărțea a imperiului otoman.

Dar de n'ar fi toate aceste indicațiuni, ce om serios poate admite, că într'un moment cînd colaborarea ei este atît de indispensabilă, Rusia a putut să intre în acțiune, fără să fi luat asigurări necesare în ce privește „misiunea ei istorică“,—ținta de atîtea ori seculară a tuturor războaelor sale! Hotărîrea Turciei de a lua parte la acest grozav conflict european se explică astfel dela sine: ea nu avea ce perde și, deci, avea datoria să intre cu toate forțele ei în luptă pentru a împedea, în măsura puterilor sale, acest rezultat fatal.

Atunci? Anexarea de cătră Rusia a Galiciei, anexarea Constantinopolului și a Strimtorilor, transformarea statelor slave din Balcani în simplă „Rückendeckung“—ca rezultat *minimal* al biruinței rusești. Chiar dacă am presupune că n'am suferi nici o știrbire directă a teritorului nostru,—ceia ce în situația aceasta n'ar putea fi decît un provizorat, pînă la cel dintăiu moment propice pentru imperiul vecin,—e lămurit că România se va preface de fapt într'o enclavă rusească, va cădea de fapt din nou sub protectorat, în care independența ei politică n'ar mai fi decît o amară și înșositoare înșelăciune. Nu mă voiu opri mult asupra situațiunei care ni s'ar crea astfel.

Imi voiu permite numai puține considerațiuni, cari sînt îndestulătoare pentru oricine știe să cugete și să simtă. Sîntem o țară, a cărei întregă viață economică se razimă pe exportul cerealelor și al petrolului. Și pentru ambele aceste produse, România este singura concurentă mai serioasă a Rusiei în Europa. Și în mîna Rusiei vor fi cheile porturilor noastre de export. Pentruca să arătăm ce însemnătate poate avea în asemenea chestiuni considerațiile de concurență comercială, e destul să amintim soarta economiei noastre de vite pe urma „regulamentelor sanitare“ aplicate de Unguri. La ce am putea să ne așteptăm chiar din punctul de vedere pur economic, putem găsi multe lămuriri în trecutul raporturilor noastre cu Rusia. Într'o broșură recentă a d-lui Radu Rosetti, pe care n'o pot îndestul recomanda atențiunii cetitorilor, sînt citate dintr'un raport consular francez, cuvintele unui boer român, care explică politica, distrugătoare pentru economia noastră națională, a ocîrmuitorilor ruși din timpul ocupațiunii din 1828—34 prin considerații de concurență comercială: „Rusia are interes să împiedece dezvoltarea noastră materială, sau să ne împiedece să intrăm în concurență cu comerțul ei“ *).

Mulțumită d-lui Casso putem sprijini ipoteza boerului român pe un document rus, citat în cartea lui de care ne-am folosit mai sus. Într'un raport cătră împărat, contele A. S. Vorontzof se exprimă astfel :

*) Radu Rosetti, Acțiunea politicii rusești în Țările romîne, povestită de organele oficiale franceze, p. 74.

„Neorînduiala de altfel din Moldova și Valahia precum și „starea strîmtoată a locuitorilor poate să ne slujească și nouă „pentru o profitabilă dispoziție economică.. Și anume nu va în- „demna oare această stare a Moldovei și a Valahiei pe mulți lo- „cuitori ai acestor principate să emigreze în Rusia, mai cu seamă „în locurile pustii dintre Bug și Nistru...? *)

Mai departe, mi se pare, greu se poate merge cu francheta. Dar și în afară de considerațiile pur economice, ce formidabilă armă politică poate da în mîna politiceii tradiționale rusești a- această puțință de a ruina printr'o simplă trăsătură de condei, prin ordinul de închidere a strîmtorilor, toată viața economică a u- nui stat care stă în pragul peninsulei balcanice! În atare si- tuație nu știu dacă vasalitatea aceasta de fapt, care fatal ar izvorî din ea, n'ar fi mai ucigătoare pentru viitorul neamului nostru de cît chiar amenințarea de cîtropire directă. M'apucă groaza să insist asupra perspectivelor pe care ni le deschide o astfel de eventualitate.

Mă aștept la învinuirea de exagerare. E mijlocul cel mai ușor de a înlătura o evidență. Dar n'au trecut nici șasezeci de ani dela data încetării protectoratului rus în țările romîne. În tratatul d-lui A. D. Xenopol, cași în broșura citată a d-lui Radu Rosetti, se pot găsi atitea date relative la grozăviile acestui pro- tectorat, încît cred de prisos să fac descrierea acestei stări de lu- cruri, pe care un raport consular francez de pe vremuri o carac- terizează prin două rînduri: „Dacă țara Romîneasca n'ar fi în- chisă din toate părțile, n'ar mai rămînea într'însa în douăzeci și patru de ore nici un locuitor“... **)

Ce înseamnă de altfel numai șasezeci de ani în istoria unui popor? Bătrînii conducători ai acestei țări au apucat acele vre- muri într'o vîrstă, în care puteau să-și dea seamă de toate bine- facerile acestui regim și să-i păstreze amintirea până la sfîrșitul vieții. Și desigur consensul lor unanim, în ce privește directiva politiceii noastre internaționale, nu puțin se datorește acestor a- mintiri.

Pentru generațiile mai tinere ar putea servi istoria încă recentă a Bulgariei. Acolo sub prințul Battenberg protecto- ratul rus de fapt se exercita în forma cea mai dulce, de „sferă de influență“, întrucît îi lipsea orice bază juridică. Am asistat totuși la încercarea de a governa Bulgaria, peste capul dom- nului, prin ordine din Petersburg. Am putut vedea turneu- rile electorale ale unor generali ruși cari duceau campanie împotriva autorităților constituite. Iar cînd prințul Battenberg a vrut să-și ia în serios rolul de domn al țării, mai întăi a fost organizată o tentativă de asasinat împotriva lui, de către un ofițer activ al armatei rusești, căpitanul Nabocof, care prins și dat în jude- cată a fost condamnat la moarte de tribunalele bulgare, dar în urma amenințărilor guvernului rus a fost predat *sauf et sain* în

*) L. A. Casso, op. cit., p. 28.

**) R. Rosetti. Op. cit. p. 64.

minile ambasadorului rus din Constantinopol. Și.. s'a întors în Rusia... în exercițiul serviciului!. Iar apoi prințul Battenberg tot a fost forțat să abdice și să plece din țară, și nici legăturile de rudenie cu curțile engleză și rusă nu i-au putut scăpa tronul.

Și de sigur protectoratul rus chiar în forma cea mai deghizată,—în ce privește *fondul*, Rusia stăpînă pe strîmtori nu poate renunța la el,—este necompatibil cu dinastia Hohenzolern în România. Numai ipocrizia sau patima poate nesocoti această consecință fatală a politicii rusofile.

Ca o consolare, apărătorii politicii unei apropieri de Rusia ne spun că, mai curînd sau mai tîrziu, chiar aliatale actuale ale imperiului rusec vor fi silite să se pue în fruntea tuturor statelor apusene, și că ne vom putea folosi de acțiunea lor pentru a scutura jugul Rusiei. Frumoasă consolare și frumoasă justificare pentru o politică!

După războiul franco-german, Franța a trebuit să aștepte patruzeci și patru de ani momentul pentru a încerca revanșa. După grozavul cataclism de astăzi, față de care războiul din 1870 a fost un joc de copii, cite decenii sau cite veacuri va trebui să așteptăm noi războiul de mintuire? Și cine știe, dacă și atunci nu se vor găsi Puteri Apusene care, pentru o Alsacie și Lorenă oarecare, să sprijine pe colosul dela Nord, și de nu se vor găsi și la noi alți „Europeni“, cari din considerații de înaltă filozofie umanitară să predice politica de subordonare față de acțiunea imperiului Țarului. Sau poate chiar după atîta vreme de stagnațiune sub „umbra vulturului cu două capete“ această țară va ajunge un rezervor, și mai bogat decît Basarabia, pentru teoreticienii și sprijinatorii acestei acțiuni?...

Așa dar mă rezumez. *In caz de biruință* a Rusiei noi trebuie să renunțăm pentru totdeauna la cele două milioane de suflete din Basarabia, și sîntem cel puțin condamnați să ajungem o enclavă rusească, să cădem în vasalitatea de fapt a puternicului imperiu, care va avea în stăpînirea sa cheile mării Negre și va domina în Balcani. Acesta, repet, e *minimul* de rele ce ne așteaptă!...

Să privim eventualitatea aceasta cu entuziasm și să sprijinim cu puterile noastre acțiunea care duce la realizarea ei? Și ce compensații am avea pentru această abnegație fără păreche în istorie?

Ah! Bucovina și Ardealul! Nu este Român care să nu fie gata de toate jertfele pentru întregirea neamului. Dar chiar dacă am admite că, împotriva intereselor sale vădite, Rusia ar căuta să mărească prin schimbări teritoriale regatul ce stă în calea „impulsiunii spre Sud“,—ceia ce, în ciuda tuturor declarațiilor oricît de solemne, nu pot crede și în orice caz n'ar fi decît o aparență înșelătoare și o tranziție scurtă înainte de desăvirșitul inec în oceanul slav dominat de Ruși:—vasalitatea sub Ruși va crea, în condițiuni arătate, pentru Românii din Bucovina și Ardeal, la urma urmelor, un jug mai groaznic decît acela sub care

zac ei astăzi, iar noi n'am găsi decît mîngîierea unui mormat comun pentru trunchiurile răzlețe ale acestui neam.

Dar este o considerație mai puternică decît toate celelalte. Toate aspirațiunile legitime ale unui neam presupun o condițiune indispensabilă pentru realizarea lor: puterea lui organică, dacă pot spune așa, puterea lui de vitalitate, dovedită în primul rînd prin conștiința rostului său istoric și prin energia și stăruința în urmărirea scopurilor lui naționale.

Nu vreau să vorbesc aci despre ceia ce toți Romnii cari gîndesc recunosc ca misiunea noastră istorică. Deși, dacă am putut atîta vreme să ne păstrăm ființa în acest colț al Europei, înconjurați de trei mari împărății veșnic în luptă, aceasta se datorește în primul rînd faptului că reprezentăm aici un mare interes european, de a apăra gurile Dunării și de a stavili „impulsiunea spre Sud” a imperiului Țarilor. Pentru moment, în urmărirea intereselor lor înguste și trecătoare, unele Puteri apusene pot scăpa din vedere acest interes—și tocmai acelea cari altădată, cînd aveau egemonia în Europa, ne susțineau mai cu energie, tocmai pe temeiul acestui rol istoric al nostru. Dar, dacă noi astăzi ne vom abate dela misiunea noastră națională, vom pierde acest rol ce ne-a fost dat în istoria mondială, și în loc de a apăra acest post avansat la gurile Dunării am deveni unealta de expansiune a imperialismului rus,—prin faptul acesta însuși am scădea în cumpăna forțelor istorice și, ca un simplu satelit al împărăției moscovite, fără directivă și ființă proprie, ne-am primejdui la sigur existența noastră de neam și de stat. În această situațiune, speranța de întregire și mărire națională, prin forța lucrurilor, nu poate fi decît o iluziune deșartă.

Am însă aici în vedere o probă de vitalitate, dacă voîți, redusă la cea mai simplă expresiune :

Primul semn de sănătate al unui organism este dat de energia cu care reacționează, ori de cîte ori este atins în integritatea lui. Într'un organism animal cea mai ușoară zgîrietură la periferie mobilizează batalioanele de fagociți, a căror acțiune nu încetează pînă ce țesătura organică nu este reconstituită, rana cicatrizată. Tot așa, toate aspirațiunile și idealurile unui stat nu pot fi luate și nu vor fi luate de nimeni în serios, dacă nu dă dovadă de vigoare și sănătate elementară, reacționînd împotriva tuturor încercărilor de a-i știrbi integritatea organică. La 1879 ne-a fost răpită Basarabia de Sud de către aliații noștri printr'o convențiune cu inamicul nostru comun,—la a cărui doborîre am contribuit și noi cu jertfe atît de grele,—convenție dela care am fost excluși prin buna înțelegere dintre aliatul și inamicul nostru.

Și atunci, pentru a ne smulge adesiunea la această strigătoare jignire a dreptului și a dreptății, ni s'a oferit în schimb teritorii vaste peste Dunăre, locuite mai cu samă de Turci, cu o populație însemnată romînească și cari puteau să fie ușor asimilate.

Generația lui Mihai Kogălniceanu și Ioan Brătianu a refuzat schimbul. Ei au crezut că înainte de toate expansiunile teritoriale, înainte de orice aspirațiuni de altă natură, avem dreptul și datoria să cerem respectul neștirbit pentru personalitatea noastră, așa cum este ea alcătuită. Ei au crezut că nu poate fi politică mai primejdioasă pentru o națiune, decît să sancționeze prin adesiunea ei, fie chiar prin simplă resemnare servilă, încălcarea cea mai brutală a drepturilor ei cele mai sacre actuale, în schimbul momelelor de expansiuni și măririi pe seama altora!

Mihai Kogălniceanu și Ioan Brătianu au vroit astfel să afirme pentru veci protestul împotriva forței brutale și a feloniei, și sancțiunea revendicărilor noastre.

Prin acest refuz a fost determinată toată directiva politicii noastre de treizeci și cinci de ani. Această directivă de altfel nu însemna altceva, decît în primul rînd tocmai afirmarea refuzului nostru de a primi orice discuții și orice tranzacții, înainte de *restitutio in integrum*.

Alsacia și Lorena au fost răpite Franței la 1870 de către un dușman invingător, și lumea întreagă admiră vigoarea morală a unei națiuni, care refuză să dea sancțiunea asentimentului său acestei violări a dreptului național, acestei știrbiri aduse personalității sale, dacă pot spune așa, *fizice*.

Nouă ni s'a răpit Basarabia de Sud cu nouă ani mai tîrziu, de către un *aliat*, pe care la un moment dat noi l'am scăpat de o înfringere rușinoasă. Și noi astăzi să luptăm... pentru Alsacia și Lorena și nu pentru Basarabia răpită? Să dăm astfel sancțiune postumă feloniei dela 1879? Să o dăm cu entuziasm, făcînd abstracție de tot ce au simțit, ce au gîndit și ce au făcut conducătorii țării timp de treizeci și cinci de ani dela 1879 încoace?

Dar un lucru să fie lămurit. Politica lui Ioan Brătianu și Mihai Kogălniceanu și politica predicată astăzi de urmașii lor în conducerea țării, nu sînt compatibile. Și una din două; ori ei au fost inconștienți, împreună cu toți cei ce i-au urmat timp de treizeci și cinci de ani, ori noi cei de astăzi sîntem inconștienți. Și dacă îndrumarea nouă, dată de conducătorii cei noi, va fi sancționată de hotărîrea definitivă luată în numele țării,—prin aceasta chiar, Mihai Kogălniceanu și Ioan Brătianu vor rămînea fără ertare în fața istoriei, precum și toți cei ce i-au urmat. Chiar apostolii politicii nouă, toți fără excepție, poartă aceeași răspundere pînă în clipa cînd au găsit drumul Damascului, în ceasul al unsprezecelea, în urma Consiliului de Coroană...

Toate greșelile se plătesc. Și dacă greșală a fost politica noastră tradițională, e prea tîrziu s'o ispășim, în situația creată de tot trecutul nostru, prin pocăință în ultimul moment. Dar dacă apostolii de azi greșesc?... Eu din parte-mi am credința neclintită că greșesc ei, și că țara va plăti scump rătăcirea lor dacă li va urma.

Propovăduitorii noii îndrumări politice caută să o justifice pe previziunea victoriei imperiului rus și a aliaților săi. Dar aceasta înseamnă a deplasa termenii problemei. Victoria nu este și nu poate fi independentă de factorii cari intră în joc. Un popor față de un conflict care-i atinge interesele, este dator înainte de toate să hotărască care sînt interesele lui, și atunci să pue în cumpănă toate puterile lui, până la ultima picătură de singe și până la ultimul ban, pentru ca să o plece în sensul prielnic intereselor sale. De va rămînea chiar invins, dînd dovadă de conștiință națională, de energie și de vigoare, jertfa lui nu va fi fără folos pentru asigurarea viitorului său. Și cum n'a fost zadarnică lupta eroică a Burilor, nu va fi zadarnică lupta Belgiei, oricare va fi rezultatul final al războiului. Iar un popor lipsit de vlagă și conștiință, alipindu se în ultimul moment de biruitorii, cu ale căror aspirațiuni interesele sale vitale nu sînt compatibile, nu va putea să tragă foloase din avantajele aparente pe care le-ar dobîndi.

Și poate niciodată adevărul n'a fost mai evident decît în cazul de față. După șase luni de luptă forțele dușmane slau, în cazul cel mai rău, în cumpănă. Dacă din prima zi ne am fi făcut datoria, ce ne-a fost dictată și de interesele noastre și de legăturile noastre de alianță, — urmați evident de Turcia, chiar de atunci, și de Bulgari, minați de aceleași interese, — aruncînd astfel în cumpănă peste un milion și jumătate de baionete fără risipire de forțe: cine se mai poate îndoi *astăzi* de rezultatul ce-ar fi avut această acțiune?

Dar nu voiu lunea în această discuțiune inutilă, întrucît sînt convins și acuma că victoria, oricît de grea ar fi lupta în condițiile actuale, va rămînea tot de partea puterilor centrale.

Voiu releva numai în treacăt, că valoarea intrinsecă a acțiunii noastre nu este aceeași în oricare direcție am îndrepta-o. N'am să vorbesc de situația ce ne-a fost creată prin însăși politica noastră tradițională, în vederea căreia tot armamentul nostru, cași sistemul nostru de fortificațiuni, au fost întocmite pe baza unei singure ipoteze (e destul să amintesc în această chestie delicată, că tocmai acuma ziarele ne-au vorbit despre crearea unei fabrici pentru munițiuni). Deasemenea voiu trece cu vederea aici situația ce-am avea în cele două ipoteze posibile față de statele balcanice. Dar războiul cere încordarea tuturor forțelor unei națiuni. Și în primul rînd tensiunea impusă de el întregii vieți economice și a organizațiunii financiare poate juca adesea rolul hotărîtor.

Noi sîntem însă o țară în primul rînd exportatoare de cereale și petrol. Este evident că întrebarea, dacă, în cazul deschiderii acțiunilor militare, exportul nostru va trebui să înceteze cu desăvîrsire, sau va putea fi menținut cit de intensiv, nu este indiferentă. Dacă prin războiu debușeurile posibile pentru producția noastră

nu vor fi închise, ci dimpotrivă ne-am putea asigura scurgerea produselor noastre în condițiuni prielnice, este vădit că viața economică, mijloacele financiare pe cari și le-ar putea asigura statul, atât prin încasarea impozitului cît și prin încheierea împrumuturilor necesare (nu trebuie să uităm că astăzi împrumuturile de stat nu sînt cu puțință de contractat decît pe baza circulațiunii comerciale), vor asigura prin ele înșile eficacitatea acțiunii noastre. În cazul contrar dificultățile în fața cărora am sta sînt incalculabile.

Din acest punct de vedere nu putem da acțiunii noastre militare tot avîntul necesar decît într'o singură direcție. Și toată politica noastră financiară și economică de pînă acuma parcă a fost anume să excludă orice altă ipoteză.

În judecata dintre bătrînii îndrumători și noii apostoli, va trebui să cadă și această considerație...

* * *

Dar sîntem „Europeni“, sau chiar „înainte de a fi Romîni, sîntem Europeni“!

Și preocuparea exclusivă de interesele noastre naționale se pare că nu poate justifica îndeajuns intervenția noastră în războiul european. Sîntem chemați să distribuim cununi marilor popoare europene pentru gradul de civilizație la care au ajuns, pentru însușirile lor naționale și pentru actele lor.

Fie! Care însă este înțelesul „european“ al acestui războiu, pentru care ar trebui să jertsim noi interesele noastre?

Fiecare dintre cei trei beligeranți ai Triplei Înțelegeri luptă pentru alt scop, și ei nu sînt uniți între ei decît prin inamicul comun.

Franța revendică Alsacia și Lorena. Toate simpatiile noastre pentru națiunea care a aruncat în lume ideile Marii Revoluții, sînt legitime. Sîntem legați de ea prin tot trecutul nostru, prin rasa noastră, prin cultura noastră. Și cu atât mai puțin putem tăgădui legitimitatea revendicărilor sale, (bine înțeles cu rezerva respectului pentru sentimentele populațiunii de origine germană din Alsacia și Lorena) cu cît noi înșine am fost de atîtea ori victime ale nedreptăților istorice.

Dar lupta nu este dată numai între Franța și Germania. Mai mult. Chiar în caz de victorie a Triplei Înțelegeri, nu Franța va căpăta egemonia pe continentul european.

Anglia luptă pentru supremația ei navală și pentru preponderența în exploatarea economică a coloniilor, și în genere a țărilor înapoiate. Aceasta, în cazul cel mai bun, ne este indiferent. Iar în ce privește egemonia pe continent, vădit că Anglia n'o poate rivni alături de Rusia victorioasă.

Pe Continent deci, în momentul istoric de față, lupta pentru egemonie nu poate fi dată decît între Germania și Rusia.

Dacă Franța, din acest punct de vedere, a fost scoasă în afară de concurență prin chiar faptul că a fost cu mult distanțată de alte state grație natalității sale excesiv de reduse; Anglia, în situația politică actuală, ca stat insular, e prea angajată în interesele sale multiple din afară de continentul european, pentru ca încă multă vreme să nu poată intra în concurență. Prin urmare, din punctul de vedere „european“ se pune o singură întrebare: dacă în interesul istoriei universale e de preferit egemonia germană sau cea rusească.

Voi cruța cititorilor noștri discuțiunea tuturor acelor încredințări aduse „barbarilor Teutoni“, prin care poporul, care a dat lumii pe un Kant, pe un Beethoven, pe un Wagner, pe un Goethe, pe un Helmholtz și, printre cei mai noi, pe un Wundt, Alois Riehl, Os.wald, Roentgen, Behring etc., etc., a fost tratat ca un trib de Hotentoși. În genere vorbind, toate discuțiunile, bazate pe însușirile sufletești ale unui popor, izvorăsc de cele mai multe ori din patimi, prejudecăți, antipatii sau preferințe și simpatii personale. În realitate, fiecare din marile națiuni aduce tezaurului comun al civilizației omenеști prinosul geniului ei propriu. Și chiar națiunile cele mai neînsemnate au dreptul să fie respectate în caracteristicile lor specifice. În ce mă privește, dacă mă simt mai atras de însușirile caracterului francez, dacă îmi impune geniul atât de viguros al rasei Anglo-Saxone, nu pot tăgădăui că și însușirile, chiar ale unei națiuni căreia până acuma nu i-a fost încă îngăduit să dea măsura deplină a geniului său, cum este marea națiune rusă, sînt prețioase în complexul forțelor omenirii.

Dar, pentru a ne putea pronunța asupra însemnătății istorice a unui conflict războinic, însușirile și caracteristicile etnice nu pot da criteriul necesar. Ceea ce are importanță în aceste conflicte este numai îndrumarea istorică care poate fi determinată de rezultatul lor. Cu alte cuvinte: interes poate avea numai rolul în istoria mondială, pe care îl are un *stat*, în împrejurări date și într-o anumită fază a evoluției sociale. În lupta dintre Persia și Ellada s'ar putea ușor rătăci dacă am discuta pe baza caracterelor morale ale Elenilor, în comparație cu acele ale Perșilor, pe care istoria ni-i caracterizează ca un popor nobil, brav, statornic și generos. Dar asupra însemnătății istorice a victoriei dela Marathon sau Salamina nu poate fi discuțiune. Judecînd din acest punct de vedere, Rusia, în forma ei actuală, apare nu numai ca ultima citadelă a reacțiunii universale, dar ea reprezintă astăzi singurul stat în Europa, care nu se sprijină pe o ordine de drept,—„stat polițienesc“, nu „stat de drept“ (Rechtsstaat), cum se exprimă știința barbarilor Teutoni.*)

Pentru nespecialiști și pentru cei ce n'au locuit în Rusia, e greu de înțeles prăpastia care din acest punct de vedere desparte imperiul Țarilor de restul Europei. Nu-mi pot permite în această privință prea largi dezvoltări. Poate voi reveni altădată.

*) „Constituția“ rusească n'a atins principiul de autoerație. Un prim ministru în Rusia a putut spune într-o ședință a Dumei: „Slava Domnului! Nu sîntem un stat constituțional“.

Este destul să citez aci citeva rânduri dintr'un specialist pentru a caracteriza „statul polițienesc“. În această organizație de stat: „nu există pentru administrație regulamente, care ar fi obligatorii pentru autoritate față de supuși: *nu există drept public*“.*) „Față de supuși, funcționarii reprezintă pe monarh și prin el Statul însuși. Ei exercită în toată întinderea funcțiunii lor o putere nelimitată. . Supusul n'are decît a se supune pur și simplu la orice i se poruncește... El se poate numai plînge unui funcționar mai superior, care la rîndul lui poate să facă ce vrea“.***) Cu alte cuvinte legea este un ordin dat de Suveran, sau în numele Suveranului. Ea poate lega pe un funcționar față de Suveran dar nu față de supuși, cărora ea nu le constituie nici un drept împotriva Suveranului sau a agenților săi.***)

Astfel, se explică pentruce în Rusia chiar astăzi, sub regimul „constituțional“, un simplu ordin ministerial poate să facă ineficace orice lege; pentruce Rusia trăește vecinic în stare de asediu; pentruce în ea nu numai că nu este recunoscută libertatea conștiinții, dar autoritatea poate smulge pînă și copiii dela părinți spre a le da creșterea religioasă și morală pe care o vrea; pentruce, fără judecată și fără nici o altă formă de proces, un cetățean poate fi ținut ani îndelungați în închisoare, trimis în Siberia, sau chiar executat pe cale administrativă; pentruce chiar e cu puțință ca priotru'un ucaz imperial să fie ertate unui supus credincios datoriile lui *către alții*.. Toate noțiunile noastre de drept și de lege sînt răsturnate.

A ne înfățișa Rusia, *această* Rusie, ca luptînd astăzi pentru democrație, libertate și drepturi naționale? Ce rătăcire!

Rusia, care chiar în momentul acesta sugrumă Finlanda, nu îngăduie deschiderea unei singure școli în Polonia și închide pe cele poloneze și rutene din Galiția ocupată! Rusia, care nu recunoaște dreptul la existența națională nici măcar poporului atît de înrudit cum sînt Rutenii! Rusia, care chiar nouă Romînilor ne-a aruncat cuvîntul de „pretinsă naționalitate“ ****) și care în Basarabia nu tolerează cea mai nevinovată manifestare a simțului național!

Dar toate cele șaptezeci de milioane de suflete ale naționalităților încătușate în Sahara despotizmului moscovit strigă la cer!

În aceste condiții lupta dintre Rusia și Germania se prezintă în realitate ca o nouă formă a luptei pe care a dus-o altădată Ellada cu împărăția Persilor. Este lupta dintre două concepții de viață socială și politică. Germania în această luptă reprezintă fondul comun, pe care este ridicat edificiul politic și social al omenirii civilizate, iar Rusia reprezintă ultimul asalt al despotiilor orientale.

*) Otto Mayer, *Le Droit Administratif*. Vol. I p. 52—53.

**) *ibid.* p. 46.

***) *ibid.* p. 44 și urm.

****) Radu Rosetti. *Op. cit.* p. 137.

Dacă Franța și Anglia pentru apărarea intereselor lor, fie chiar legitime, în conflictul lor propriu cu Germania s'au alăturat Rusiei, în fața istoriei universale rolul lor este rolul pe care l'a avut Beoția și Thesalia aliindu-se cu împărăția lui Xerxe.

Din punctul de vedere „european“, e relativ de puțină însemnătate dacă Alsacia și Lorena va aparține Franței sau Germaniei. Și mai puțin, dacă Anglia va avea singură supremația mărilor sau dacă o va împărți cu Germania. Dar nu este indiferent, dacă pentru lungi decenii, sau poate chiar pentru veacuri, Europa va fi pusă sub dominația căzăcească.

Europa a făcut odată experiența. Dacă după 1815 ea a zăcut atâtea decenii sub o grozavă reacțiune, aceasta mai cu seamă mulțumită preponderenței de fapt pe care a căpatat-o Rusia, cu toate că atunci ea n'a putut să fie atît de covârșitoare și exclusivă cum ar fi astăzi, în cazul biruinței Triplei înțelegeri.

Și de sigur, chiar aliatele de astăzi ale Rusiei, și mai cu seamă Franța, acest port-drapel al ideilor de revoluție și renovare, vor plăti scump, cum au plătit scump și cetățile elene, alianța lor în contra naturii.

Dacă Germania astăzi a trebuit să ducă lupta împotriva Rusiei, aceasta se datorește mai cu seamă faptului că prin hegemonia ei, ea a purtat, putem spune, răspunderea istoriei universale, precum și în trecut oricare națiune cînd avea această răspundere a fost chemată să ducă acciași luptă. Acesta este rostul istoric adevărat al războiului din 1812, cași al celui din Crimeia...

Faptul acesta, fie spus în treacăt, ne îndreptățește să dăm răspuns și spiritelor timide care sînt gata să renunțe la revendicarea Basarabiei, sub cuvînt că ea nu ne-ar putea fi asigurată nici măcar prin înfrîngerea momentană a Rusiei. Dar Rusia *în-vinsă* nu intră în rezultanta istoriei ca o compozantă de acciași valoare ca Rusia *biruitoare*. În fața înfrîngerei și a pierderii provinciilor mărginașe, locuite de populații străine, și prin cari vom fi despărțiți de ea, Rusia va avea de așezat, pe deasupra, și întreg edificiul ei politic pe alte temelii. Ea va fi silită astfel să consacre puterile sale pentru lungi decenii muncii interne de renovare. Iar cînd va putea să reapară pe arena politicei internaționale, ea va reprezenta o forță de altă natură și va găsi în fața ei alte conjuncturi. În ce ne privește pe noi, nu putem întemeia acțiunea noastră politică pe prevederi atît de îndepărtate. Înainte de toate trebuie să trăim și să ne asigurăm viitorul în limitele lui apreciable.

* * *

România de sigur trebuie înainte de toate să-și îndeplinească datoria față de sine însăși. Sînt convins, că față de interesul nostru de stat și de neam, față de situația de fapt în care ne aflăm pe urma întregului nostru trecut politic,—o politică ru-

sofistă, și o acțiune militară corespunzătoare, constituie nu numai
• imposibilitate morală, dar și o imposibilitate materială. Dar
cînd interesul nostru național este în această privință solidar cu
marile interese ale istoriei universale, disprețul acestor conside-
rațiuni ar echivala cu o sinucidere.

* * *

N'am urmărit scopuri polemice. Am ținut să'mi fac ulti-
ma datorie de conștiință, cum îmi voi face deplin datoria cetă-
țenească atunci cînd va suna ceasul, și cînd pentru toți fiii aces-
tui popor va înceta dreptul de apreciere personală.

Iasi, 28 Decembrie, 1914.

Post-scriptum.—Articolul de față a fost abia eșit de sub teasc în paginile „Vieții Românești” și extrasul tras în broșură separată, când declarațiile recente din Duma din Petersburg au dat o confirmare eclatantă susținerilor mele.

Atât Primul Ministru rus și Ministrul de externe din cabinetul său, cât și șefii diferitelor fracțiuni ale Dumei, d-nii Miliukof, Savenko etc., au arătat cu toată claritatea posibilă care este scopul principal al acestui războiu din punctul de vedere al imperiului rus: cucerirea Constantinopolului și a strimtorilor, transformarea Mării Negre într-o „mare rusească”.

Parcă pentru ca orice vag să dispară, declarațiile din Dumă au fost întărite și precizate prin discursul unui membru al Consiliului Imperial, d. Gurko, care are o situație atât de înaltă în rangurile burocrăției ruse. Într-o ședință ulterioară a Consiliului Imperial, acesta a spus între altele următoarele (citez după telegramele publicate în toate ziarele noastre):

„Sperăm de asemenea, că vom pune un picior solid la Constantinopol, de oarece stăpânirea acestui oraș singură poate aduce adevărata unire a noastră cu Slavii dela Sud și să distrugă influența subversivă a germanizmului, care stăpânește actualmente anumite părți locuite de Slavi; sperăm cu atât mai mult cu cât obstacolul permanent al acestei uniri a și dispărut și opoziția statelor europene aliate nouă nu mai există”.

Iar ziarele rusești sosite astăzi adaugă că d. Gurko și-a isprăvit cuvântarea cu următoarea invocație poetică: „Și cupola străveche a Sf. Sofii va adumbri din nou altarul lui Christ. Tu o Țară al Rusiei! să cazi înaintea lui și să te ridici ca Țară al tuturor Slavilor”. („Russkie Wiedomosti”, No. 25, din 30 Ian. 1915).

Așa dar: stăpânirea Constantinopolului pentru transformarea Mării Negre într-o mare rusească și pentru unirea cu Slavii de Sud sub „Țara tuturor Slavilor”; iar pe de altă parte opoziția statelor aliate—Anglia și Franța—nu există!...

Astfel toate argumentele reprezentanților curentului rusofil că „Rușii nu vor” sau că Anglia și Franța „nu vor da voce” cad dela sine.

Știu că apostolii noii îndrumări politice nu vor dezarma și probabil vor susține că pentru România n'are însemnătate nici întronarea Rușilor la Bizanț, nici unirea lor cu Slavii din Peninsula Balcanică, ca preludiul „distrugerii influenței subversive a germanizmului care stăpânește actualmente anumite părți locuite de Slavi”,—adică unirea și cu Slavii din imperiul habsburgic,—cu „toți Slavii”!...

N'are importanță încătușarea României jur împrejur între târmurile unei mări rusești și provinciile slave stăpânite de Ruși!...

Opinia publică are dreptul să ceară lămuriri în această privință celor ce ne împing în brațele colosului dela Nord. Prin tăcere nu se pot escamota declarațiile de importanță celor din Duma și Consiliul Imperial din Petrograd.

Așteptăm.